

De verborgen schat van Beeld & Geluid

Oral History collecties bij het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid

Inleiding

Hoewel de meeste mensen bij het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid (hierna Beeld & Geluid) waarschijnlijk als eerste zullen denken aan het Mediamuseum en de Top 2000, beheert dit instituut ook hét audiovisueel archief van Nederland. Eén van de verborgen schatten binnen dit archief is de verzameling Oral History en op Oral History gebaseerde radio-uitzendingen, documentaires en films.¹ Een schat, omdat het gaat om zeer waardevolle verzamelingen, waaronder een aantal van de oudste Oral History collecties van Nederland. Maar ook verborgen, omdat een belangrijk deel van deze collecties nog niet is gedigitaliseerd en de wel gedigitaliseerde collecties en op Oral History gebaseerde items zonder voorkennis moeilijk vindbaar zijn.

In het voorjaar van 2023 heeft Myrthe Kroes in het kader van haar Stage vanuit de Open Universiteit, op verzoek van het Knooppunt Oral History “Spreekende geschiedenis”, een onderzoek gedaan naar het bij Beeld & Geluid aanwezige Oral History materiaal. In dit artikel bespreken we de gevonden collecties en materialen en werpen we een blik op de gewenste (toekomstige) rol van Beeld & Geluid als toegankelijke bewaar- en ontsluitingsplek voor bestaande én nieuwe Oral History collecties.

Oral History bij Beeld & Geluid, geschiedenis en beleid

Beeld & Geluid ontstond in 1997 uit een fusie van het Audiovisueel Archief Centrum van de Publieke Omroep (AVAC), de Stichting Film en Wetenschap (SFW), het Filmarchief van de Rijksvoorlichtingsdienst, en het Omroepmuseum.² Het instituut kreeg de publieke functie van Nationaal Archief van de audiovisuele media en moest daarnaast een rol vervullen op het gebied van collectievorming, archiefdienstverlening, educatie, presentatie en kennisdistributie.³ In 2017 kwam hier de taak als beheerder van de (geschiedenis van) de pers en journalistiek bij door de fusie met het Nederlands Persmuseum.⁴ Naast de archief functie voor de publieke omroepen heeft Beeld & Geluid een actieve functie om de eigen collectie te onderhouden en aan te vullen op basis van een cultuur- en media-historisch perspectief. Doel is in samenhang met andere media-archieven een representatieve selectie van het Nederlandse media-erfgoed te waarborgen. Beeld & Geluid richt zich hierbij specifiek op audiovisueel materiaal met een informatieve en cultuurhistorische waarde.⁵ Het bewaren, conserveren en toegankelijk maken van Oral History materiaal past binnen deze opdracht. Vanuit het AVAC en de SFW zijn een aantal van de oudste Nederlandse Oral History collecties opgenomen in de collectie van Beeld & Geluid. Naast deze ‘overgeërfde’ collecties beschikt het instituut over een aantal later speciaal geproduceerde Oral History collecties. Ook zijn, vooral in de jaren ‘70 en ‘80, diverse documentaires, films, radio- en televisieprogramma’s geproduceerd waarin

¹ Onder Oral History wordt in dit onderzoek verstaan: ‘Het vastleggen van levensverhalen, getuigenissen van mensen over historische gebeurtenissen en de betekenis die zij aan hun omgeving geven. Het gaat om verhalen die worden verzameld door (open) interviews en door gebruik van andere mondelinge bronnen’, *Knooppunt Oral History, Spreekende geschiedenis*, <https://sprekendegeschiedenis.nl>, laatst geraadpleegd op 25 augustus 2023.

² Beeld & Geluid Collectieplan 2019, 8.

³ *Ibidem*, 8.

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*

gebruik werd gemaakt van uitgebreide persoonlijke interviews gebaseerd op Oral History technieken. Veel van deze interviews zijn terug te vinden in het digitale archief van Beeld & Geluid. Deze zeer diverse onderdelen van de collectie zullen hierna uitgebreider worden besproken.

AVAC

De OH-collectie van het AVAC omvat een omvangrijke collectie interviews met omroepers die vertellen over de geschiedenis van de omroep en hun ervaringen vanaf het ontstaan van de Nationale Omroep tot het begin van de jaren '90. Naast een schat aan informatie over het ontstaan en de ontwikkeling van de omroep, geven de interviews inzicht in het tijdsbeeld en informatie over belangrijke historische gebeurtenissen zoals WOII, de omroepzuivering en de historische ontwikkelingen in de jaren na de oorlog. De collectie die is samengesteld door Harry Vossen bestaat uit twee delen. Het eerste deel omvat 116 audio interviews uit begin jaren 80. Deze interviews zijn te vinden in het digitale archief van Beeld & Geluid (Digitaal Audiovisueel Archief Nederland, DAAN) onder de serietitel 'Oral History'. Het tweede deel bestaat uit nog eens 30 audio interviews die in DAAN te vinden zijn onder de serietitel 'Oral History van de omroep'. Een aantal van deze interviews (23) is opgenomen in de periode 1990-1993. Beide collecties zijn grotendeels gedigitaliseerd. Onder de serie-titel 'Oral History van de omroep' is overigens ook een wat later geproduceerde audiovisuele interviewcollectie met omroepmedewerkers opgenomen in DAAN, hierover later meer.

Stichting Film en Wetenschap

Een groot deel van de bij Beeld & Geluid aanwezige Oral History collecties is afkomstig van de Stichting Film en Wetenschap (SFW). De SFW verzamelde AV-materiaal voor onderzoeksdoeleinden. De collectie die bij de fusie in 1997 werd overgenomen, omvat materiaal over allerlei sociaal-maatschappelijke onderwerpen, waaronder ook veel Oral History collecties die al sinds de jaren 60 zijn verzameld.⁶ Het gaat om uiteenlopende collecties die met een wetenschappelijk doel of vanuit een journalistieke insteek zijn gemaakt. Sommige collecties bestaan uit één of een paar interviews, andere omvatten enkele tientallen tot zelfs meer dan 100. Ook de onderwerpen zijn zeer divers, van De Tweede Wereld Oorlog, Nederlands-Indië, de Watersnoodramp en het Eurocommunisme, tot drugsgebruik, ongeschoolde arbeid, amateurfilms en persoonlijke biografieën van bekende en minder bekende Nederlanders. Er bestaat een werkuitgave van de SFW uit 1996, samengesteld door Mieke Lauwers, waarin een overzicht van de gehele verzameling is opgenomen. In het totaal gaat het om ruim 1100 interviews met 1050 personen en zo'n 1500 uur aan materiaal.⁷

Een deel van deze collecties is inmiddels door Beeld & Geluid gedigitaliseerd en vindbaar in DAAN, maar specifieke kennis van wat men zoekt is daarbij wel noodzakelijk. Van sommige collecties zijn de originele interviews niet gedigitaliseerd, maar kan men wel de eindproducten in de vorm van films of documentaires terugvinden. Een groot deel van de collecties is echter nog helemaal niet gedigitaliseerd en alleen vindbaar in het depot met hulp van medewerkers van Beeld & Geluid. Het is wel mogelijk een verzoek tot digitalisering in te dienen bij Beeld & Geluid als je gebruik wilt maken van deze collecties voor verder onderzoek.

Overige collecties

De overgenomen Oral History collecties van AVAC en SFW zijn zeker niet de enige collecties binnen het archief van Beeld & Geluid. Er is ook een grote hoeveelheid later geproduceerd interviewmateriaal dat eveneens als Oral History kan worden beschouwd. Sommige collecties zijn daadwerkelijk met Oral History als doel gemaakt, andere zijn gemaakt voor radioprogramma's, films of documentaires, maar wel op basis van Oral History interviewtechnieken. Het gaat dan om

⁶ Mieke Lauwers, *Cirkelen om een centrum 35 Jaar interviewcollectie bij Stichting Film en Wetenschap*, in: *Jaarboek Stichting Film en Wetenschap 1995, Amsterdam (Stichting Film en Wetenschap) 1996*

⁷ SFW werkuitgave 11 Mieke Lauwers

uitgebreide interviews waarbij men het levensverhaal of een belangrijke historische gebeurtenis als uitgangspunt neemt. De belangrijkste collecties worden hieronder kort besproken.

Oral History van de omroep

Een door de Nederlandse Omroep geproduceerde Oral History collectie is de al eerdergenoemde "Oral History van de omroep". Het gaat hierbij om een collectie van 143 beeldinterviews en 10 audio-interviews met medewerkers van de Nederlandse Omroep. De interviews zijn gehouden tussen 2010 en 2012 en bestrijken de periode van 1940 tot 2012. Al deze interviews zijn vindbaar in DAAN onder de titel 'Oral History van de Omroep'. Onder deze titel vindt men ook nog een deel van de eerder besproken AVAC-collectie, belangrijk om te weten is dat het hier echt gaat om twee aparte collecties.

Stichting Mediageheugen

De collectie van de Stichting Mediageheugen van Han Peekel is een andere uitgebreide collectie. Hierbij gaat het om 194 interviews met mensen die volgens Han Peekel iets wezenlijks hebben bijgedragen aan de geschiedenis van de Nederlandse radio en televisie in de periode 1951-2021. De collectie is vindbaar onder de titel 'Stichting mediageheugen interviews'. Een deel van deze interviews is gebruikt voor het televisieprogramma 'TV-monumenten'. Niet alle originele interviews zijn al volledig beschikbaar in DAAN. Er wordt nog onderhandeld met de nabestaanden van Han Peekel over het overnemen van de volledige collectie oorspronkelijke interviews.

Radio-interviews op basis van Oral History technieken

Naast deze Oral History collecties zijn er, in het bijzonder voor de radio, meerdere programma's gemaakt waarbij gebruik is gemaakt van Oral History interviewtechnieken. Een mooi voorbeeld is de serie 'Een leven lang', één van de langstlopende gesproken woord-programma's van de publieke radio. De serie omvat maar liefst 825 portretten van bekende en minder bekende Nederlanders. Ook het radioprogramma 'Het Spoor Terug' gebruikt Oral History interviews als basis. In het programma worden naast prominente Nederlanders ook 'gewone' Nederlanders geïnterviewd over belangrijke historische gebeurtenissen. Andere voorbeelden zijn 'Het Marathon interview' (160 items), 'De schatkamer' (214 items waarvan veel op basis van Oral History interviews) en 'Uit vroeger dagen' Een serie van 9 interviews met vakbondsleider J.A. van Zutphen.

TV-programma's en documentaires op basis van Oral History technieken

Ook voor de televisie is een aantal programma's geproduceerd waarbij Oral History interviews gebruikt zijn. Een al wat ouder voorbeeld is de documentaire 'Dick Laan: filmer van het eerste uur' uit 1985. Zowel de documentaire zelf, als de ruwe interviews met de weduwe en drie naaste medewerkers van Dick Laan, zijn te vinden in DAAN. Een ander voorbeeld is 'De eerste getuigen van onze eeuw', een televisieserie uit 1995 waarin gesprekken met zes prominente Nederlanders die geboren zijn rond 1900 centraal staan. Zij vertellen over hun leven en ervaringen. Een recenter voorbeeld is de zevendelige documentaire 'Na de bevrijding' uit 2014. Ook in deze serie zijn persoonlijke verhalen en ooggetuigenverslagen verwerkt die als Oral History kunnen worden aangemerkt.

Acquisitie van OH collecties

Een laatste categorie Oral Historie materiaal is materiaal dat zich momenteel nog niet binnen het archief van Beeld & Geluid bevindt, maar waarvoor al wel contacten zijn gelegd over het opnemen van deze collecties. Beeld & Geluid acquireert actief AV-materiaal dat de bestaande collectie kan aanvullen. De aandacht ligt momenteel in het bijzonder bij materiaal van ondervertegenwoordigde groepen. Hieronder bevindt zich vaak ook Oral History materiaal.

Toegankelijkheid van de collecties

Hoewel in het archief van Beeld & Geluid veel op Oral History gebaseerd historisch bronmateriaal aanwezig is en een deel ook in het digitale archief te vinden is, kunnen we helaas nog niet spreken van een overzichtelijke Oral History collectie. De toegankelijkheid en vindbaarheid laat nog veel te wensen over. Zoeken op de term 'Oral History' levert maar liefst 1240 items op. De eerste items behoren inderdaad tot de Oral History collecties van het AVAC en de meer recente eigen collectie 'Oral History van de Omroep', maar items hierna variëren sterk in aard en soort. Het gaat om items behorend tot de SFW-collectie, om documentaires en radioprogramma's die als genre-kenmerk Oral History hebben meegekregen, of items waar de term Oral History in voor komt, maar die verder eigenlijk weinig met Oral History te maken hebben. Daarnaast staan collecties lang niet altijd bij elkaar en sommige zeer relevante items komen met de zoekterm 'Oral History' helemaal niet naar voren. Ook het zoeken op bijvoorbeeld de term 'Stichting Film en Wetenschap' levert niet het gewenste resultaat op. De zoeker moet heel goed weten wat hij zoekt om bij de juiste items uit te komen. En als men dit al weet, is de kans aanwezig dat de betreffende interviews (nog) niet zijn gedigitaliseerd en zodoende niet in DAAN te vinden zijn.

Hoe verder?

Op dit moment heeft het ontsluiten van Oral History materiaal nog niet de eerste prioriteit binnen het beleid van Beeld & Geluid. Oral History interviews zijn vaak zeer omvangrijk en in ruwe vorm meestal niet direct gebruikt voor uitzendingen, het is daarmee lastig om de juiste toewijzingen in tijd en fondsen te krijgen om dit materiaal duurzaam te bewaren. Niettemin groeit de belangstelling voor Oral History in- en extern en is het wel een thema dat op steeds meer plaatsen ook binnen het instituut terugkomt. Juist Beeld & Geluid heeft de expertise en middelen om Oral History materiaal te bewaren, te digitaliseren en te ontsluiten voor een breed publiek.⁸ Het zou daarom heel waardevol zijn als Beeld & Geluid Oral History daadwerkelijk zou omarmen en het onderwerp prominenter op zou nemen in haar strategisch en tactisch beleid. Collecties kunnen dan consequenter worden gearhiveerd en geormerkt als Oral History. Daarbij is het ook belangrijk potentiële doelgroepen actiever te benaderen en te informeren over de aanwezige collecties en (meer) tijd en geld beschikbaar te stellen voor het onderhouden, ontsluiten en uitbreiden van de collecties.

Conclusie

Bij Beeld & Geluid is een omvangrijke en waardevolle verzameling Oral History collecties aanwezig. Niet alleen beschikt het archief over veel ruw en onbewerkt interviewmateriaal met betrekking tot een breed scala van historisch relevante onderwerpen, ook heeft men toegang tot vele documentaires, films, radio- en tv-programma's die op basis van Oral History zijn gemaakt. Daarnaast bezit juist Beeld & Geluid de expertise en middelen om Oral History materiaal te bewaren, te digitaliseren en te ontsluiten voor een breed publiek. Momenteel zijn de collecties echter nog weinig zichtbaar en lastig vindbaar.

Beeld & Geluid heeft zich tot doel gesteld de audiovisuele schatkamer van Nederland te zijn. Het zou fantastisch zijn als het tevoorschijn halen, toegankelijk maken en uitbreiden van de schat aan Oral History materiaal hierbij tot een prioriteit zou worden gemaakt!

⁸ Interviews Bas Agterberg, Vincent Huis in 't Veld en Jos Flikweert april 2023.